

Den danske Arbejderstands økonomiske Vilkaar.

Af Will. Scharling.

II.

I det foregaaende Afsnit have vi allerede gjort opmærksom paa, at de industrielle Arbejdere i Kjøbstæderne gjennemgaaende havde betydelig ringere Indtægter end i Kjøbenhavn. For samtlige mandlige Arbejdere tagne under Et var den aarlige Gjennemsnitsfortjeneste kun 269 Rdl.; det gjennemsnitlige Maximum forekom i den store Bedrift, hvor Dampkraft anvendes, men var dog selv der kun 309 Rdl.; hvor Dampkraft ikke anvendtes, var den gjennemsnitlige Fortjeneste kun 289 Rdl. og i Haandværksdrift endog kun 250 Rdl. Afstanden imellem Mandens og Kvindens Fortjeneste er i det Hele vel lidt mindre i Kjøbstæderne end i Kjøbenhavn, hvor den sidste kun udgjorde omtrent 40 pCt. af den første; men Kvinden naaede dog ogsaa her knap det Halve af Mandens Fortjeneste, idet den gjennemsnitlige Fortjeneste for voxne Kvinder i de tre nævnte Arter af Virksomhed var henholdsvis 143, 123 og 96 Rdl. Medens man derfor i Hovedstaden kunde betragte en samlet Fortjeneste for Mand og Hustru af 10 Rdl. ugenlig som et ikke ualmindeligt Gjennemsnit, vil det ses, at selv ved at gaa ud fra det gjennemsnitlige Maximum baade for Mand og

Hustru, vilde der knap naaes 9 Rdl., medens man, naar begge Parter vare sysselsatte i Haandværksdrift, endog knap kom til et Gjennemsnit af 7 Rdl. om Ugen.

Det maa imidlertid nu strax erindres, at «Kjøbstæderne» er et meget blandet Begreb, der indbefatter meget forskjelligartede Forhold. En stor Del af vore Kjøbstæder ere i Virkeligheden ikke meget forskellige fra store Landsbyer, medens kun faa af dem ere lidt betydeligere Stæder. Tages da et Gjennemsnit for alle under Et, vil man let faa Tal, der kun daarligt gjengive de virkelige Forhold i disse sidste Stæder. Kaster man saaledes et Blik paa de tidligere citerede Meddelelser fra O d e n s e, vil man finde, at Manden alene ikke blot efter Arbejdsgivernes, men ogsaa efter Arbejdernes egne Erklæringer hyppigt havde en ugenlig Fortjeneste af 7—9 Rdl. Blandt de 30 forskjellige Arter Fabrikdrift og Haandværk, som Arbejderforeningens Meddelelser omfatte, findes saaledes ved de 12 i alt Fald for enkelte Arbejdere opført en ugenlig Fortjeneste af mindst 7 Rdl. Og blandt de 40 forskjellige Arter Fabriker eller Haandværk, som Byraads-Udvalgets Opgivelse angaar, findes den Ugeløn, der kan tjenes, kun ved 6 opgivet til ringere end 6 à 7 Rdl., medens den for 22 findes angivet højere end dette Beløb, for 5 endog til 10 Rdl. «ved Akkord». Omvendt tør det antages, at man i de fleste Besvarelser fra de mindre Byer gjennemgaaende vil finde langt lavere Lønninger opførte.

Under en saadan Ulighed i Forholdene bliver det naturligvis vanskeligt at statuere noget virkeligt fælles Resultat for samtlige Kjøbstæder. I al Almindelighed tør man vistnok drage den Slutning, at Indtægterne i de større Kjøbstæder, der ere virkelige industrielle Centra, staa over det almindelige Gjennemsnit og nærme sig til

de københavnske Arbejderes, medens de i Smaabyerne ere under Gjennemsnittet og mere eller mindre nærme sig til Forholdene paa Landet.

Dette bekræftes i høj Grad ved de Oplysninger, der foreligge om Udgifterne, idet man «ikke har troet at kunne fremstille de af de indkomne Besvarelser udfundne Resultater i et enkelt Gjennemsnitstal, da et saadant, udtaget af de paa Skemaerne opførte, ofte under forskellige Forudsætninger og fra højst forskellige Omraader givne, Meddelelser maatte anses for at give et unøjagtigt Billede; man har derfor troet at maatte vælge den Fremgangsmaade at angive de Minima og de Maxima, der findes opførte paa Skemaerne, samt endvidere efter et ved Bearbejdelsen indvundet Skjøn de Tal, om hvilke Besvarelserne hyppigst dreje sig.» Det tilføjes, at «det for Kjøbstædernes Vedkommende ikke saa meget er Beliggenheden i de enkelte Landsdele, som selve Kjøbstadens Størrelse, der er bestemmende for i det Mindste enkelte af de paa Tabellerne omhandlede Udgifter.»

Det vil herefter ikke godt være muligt at give noget egenligt Billede af de industrielle Arbejderes Kaar i de enkelte Kjøbstæder; thi man kan vel af Tabel 36 se, hvorledes Udgifterne antages at stille sig i de forskellige Kjøbstæder, men der gives ingen tilsvarende Oversigt over Indtægterne i de forskellige Byer. Men at jævnføre den gennemsnitlige Indtægt for samtlige Kjøbstæder med de specielle Udgifter i hver enkelt By, gaar ikke an. Og af egenlige Regnskaber foreligger der, som alt berørt, kun to fra samtlige Kjøbstæder, det ene fra Odense, det andet fra Korsør; men hvor megen Interesse disse end i og for sig kunne have, kan man dog ikke drage almindeligere Slutninger derfra.

Det Hovedspørgsmaal, som for Kjøbstædernes Vedkommende frembyder særlig Interesse, nemlig om der er Grund til at antage, at Livet i disse er billigere i samme Grad, som Indtægterne ere mindre end i Kjøbenhavn, eller om de lavere Indtægter virkelig ere Udtrykket for ringere Kaar, lader sig derfor ogsaa kun tilnærmelsesvis besvare.

Deler man, som sket i Beretningen, Hovedudgifterne i fire Klasser: Udgifterne til Husleje — til Føde (herunder Brændsel og Lys) — til Klæder — til Brændevin og Tobak, saa vil det let ses, at der i og for sig ingen Grund er til at antage, at de to sidstnævnte Poster skulde være billigere i Kjøbstæderne end i Kjøbenhavn. Det ses da ogsaa, at Udgifterne til Brændevin og Tobak, der for Kjøbenhavn opgaves til hyppigst at udgjøre 20 à 25 Rdl., for Kjøbstæderne opgives at ligge hyppigst imellem 10 og 25 Rdl.; men denne Forskjel hidrører selvfølgelig fra Forbrugets Omfang, næppe fra nogen virkelig Prisforskjel. Udgifterne til Klæder sættes endog højere for Kjøbstæderne, idet Minimum — bortset fra en ganske enkelt Opgivelse — ansættes til 15 Rdl., Maximum til 100 Rdl., medens de for Kjøbenhavn vare henholdsvis 15 og 78 Rdl. Denne Forskjel i Maximum har imidlertid mindre at sige; af større Betydning er det, at den hyppigste Ansættelse for Kjøbenhavn kun er 20—30 Rdl., medens den for Kjøbstæderne er 30—50 Rdl. I det ene af de to nævnte Regnskaber angiver den Paagjældende, en Skibsbygger i Korsør, sine aarlige Udgifter til Klæder saaledes: 2 Par Lærreds eller Sejldugs Benklæder — 6 Rdl., 1 Par Underbenklæder, 2 Lærreds Skjorter og 1 ulden do. — 6 Rdl., 2 Bluser à 7 Mk., 1 islandsk Trøje 16 Mk., 2 Par Strømper og 2 Par Træsko 3 Rdl. — tilsammen 20 Rdl. Der-

hos ansættes Konens og fire Børns Klæder tilsammen at koste 15 Rdl. Mindre kan Forbruget vistnok paa ingen Maade være; det vil ses, at der for Mandens Vedkommende aldeles ikke er nævnt Støvler eller Lædersko saa lidt som Klædes Benklæder eller Frakke. Ganske vist anskaffes disse Stykker ikke aarligt, men en passende Kvota burde dog regnes paa hvert Aars Budget, thi samtidig med, at «det udtales i flere Besvarelser, at Arbejderen daglig er meget tarvelig klædt, fremhæves det i flere Indberetninger, at der haves en Søndagsdragt.» Iøvrigt fremhæves det ligeledes, at Gaver af brugte Klæder vistnok spille en meget betydelig Rolle; men da dette ogsaa fremhæves for Kjøbenhavns Vedkommende, er der i saa Henseende næppe nogen væsenlig Forskjel; snarere synes den gennemgaaende mindre Udgift til Klæder i Kjøbenhavn at tyde paa, at Gaverne her spille en større Rolle.

Hvad Udgifterne til Føde, Brændsel og Lys angaar, «maa det meget beklages, at Besvarelserne af dette Punkt i Reglen ere holdte i stor Almindelighed; i de fleste Tilfælde savnes Opgivelse om, for hvor stor en Familie Udgiften er beregnet; dog tør det vel antages, at man i Reglen har haft en Familie af 4 à 5 Personer for Øje.» Nogen egenlig Sammenligning kan der herefter ikke godt være Tale om at anstille; thi en saadan maatte baseres paa Oplysninger om, hvad en enkelt Persons Underhold maatte antages at koste henholdsvis i Kjøbenhavn og i forskjellige Kjøbstæder. Fjerner man imidlertid de enkelte helt exceptionelle Opgivelser, hvor enten Brændsel og Lys ikke synes medregnet eller hvor Familien er anslaaet til 2 Personer o. Lign., vil man finde, at Minimum opgives til 120 à 125 Rdl. aarlig,

medens det i Kjøbenhavn opgives til 192 Rdl., hvorimod der er mindre Forskjel med Hensyn til Maximum, der opgives henholdsvis til 350 og 365 Rdl. Hyppigst sættes Udgiften paa denne Post til 250—280 Rdl. i Kjøbenhavn, til 150—250 Rdl. i Kjøbstæderne. Det tør nu antages, at dette store Spillerum imellem Minimum og Maximum i Kjøbstæderne mindre hidrører fra individuelle Forhold indenfor den samme Kjøbstad end fra Forskjel imellem selve Kjøbstæderne, og at der altsaa gives Kjøbstæder, hvor Forholdene nærme sig stærkt til Kjøbenhavn, andre, hvor Livet er betydelig billigere. Men det maa indrømmes, at det Bidrag, som Tabel 36 i saa Henseende giver til at karakterisere de forskjellige Kjøbstæder, er mere vildledende end vejledende. Tages det i Betragtning, at «varm Mad, bestaaende af Grød, Mælkemad, Kaal, Ærter, Flæsk og (dog sjældnere) Kjød nydes i Almindelighed én Gang om Dagen,» og at de andre Maaltider vistnok væsenligst bestaa af Smørrebrød, er der ganske vist al Grund til at tro, at de nævnte Hovedgjenstande for Forbruget, navnlig Mælk, Flæsk og Smør, kunne have en temmelig forskjellig Pris efter Byernes Størrelse, ligesom Brændsel naturligvis ligeledes kan være mere eller mindre kostbart efter Byernes Beliggenhed. Men gjennemgaar man Tabel 36, finder man rigtignok ingenlunde altid, at de Forestillinger, man herefter gjør sig om Livets Dyrhed i de forskjellige Byer stemme med det Opgivne. At Føde og Brændsel i Hillerød er dyrere (hyppigst 250 Rdl.) end i Helsingør (220 Rdl.), — at de hyppigst koste 275 Rdl. i Sorø, medens Maximum i Ringsted er 175 Rdl. og i Slagelse 208 Rdl., — at Maximum i Odense er 160 Rdl., medens Minimum i Svendborg, Faaborg og Marstal er 170—180 Rdl., — at

ligeledes Maximum i Viborg er 216 Rdl. og i Thisted 240 Rdl., medens Minimum i Skive er 200 Rdl., — samt at den hyppigste Angivelse for Ringkjøbing er 150 Rdl., medens Minimum for Holstebro er 270 Rdl. — det er Altsammen mere eller mindre uforkarligt, i alt Fald for dem, der ikke ere særlig bekendte med de lokale Forhold i de forskjellige Byer. Vi for vort Vedkommende opgive det derfor som haabløst at udfinde det Forhold, hvori en Arbejderfamilies nødvendige aarlige Udgifter til Føde og Brændsel staa til Indtægterne i de forskjellige Byer, og Alt, hvad vi desangaaende tør udtale, er kun, at det efter de vigtigste Fødemidlers Art at dømme er sandsynligt, at de i de mindre Byer kunne faas noget billigere end i Kjøbenhavn, men gennemgaaende næppe saa meget billigere, som Indtægten er lavere.

Derimod tør det utvivlsomt antages, at Husleje gennemgaaende er billigere i Kjøbstæderne, om der end ogsaa paa dette Omraade forekommer betydelige Forskjelligheder. Bortset fra Frederiksberg (der utvivlsomt i det Hele burde være medregnet til Kjøbenhavn) og Helsingør, hvor Maximum af Husleje opgives til 80 Rdl., er der kun 5 Byer, Kjøge, Frederiksværk, Odense, Aalborg og Aarhus, hvor Maximum af Husleje overstiger 50 Rdl. aarlig og naaer indtil 60 Rdl., og 6 andre, Holbæk, Slagelse, Korsør, Frederikshavn, Fredericia og Lemvig, hvor Maximum overstiger 40 Rdl. Udgiften til Husleje kan derfor i Kjøbstæderne med Grund siges i Almindelighed kun at beløbe sig til 20 à 40 Rdl. (i Skagen opgives Maximum endog til 12 Rdl. aarlig!), medens i Kjøbenhavn 36 Rdl. opgives som Minimum og det Almindelige ansættes til 60 à 70 Rdl.

Med disse Oplysninger for Øje kunne vi saaledes ikke tiltræde den i Beretningen udtalte Anskuelse, «at Arbejderens Stilling i Kjøbstæderne i Almindelighed er noget gunstigere end i Kjøbenhavn.» Os forekommer det tvært imod, at, om det end maa indrømmes, at «Udgifterne til Husly og Føde ere ikke saa lidet lavere» (hvilket dog, som bevist, kun til Dels gjælder og næppe om de større Byer), saa ere Indtægterne dog endnu lavere. At «Fordringerne til Livet og Fristelserne (? Adgang til Adspredelser?) ej heller ere fuldt saa store» som i Kjøbenhavn, forekommer os ikke med Føje at kunne komme i Betragtning, naar man vil undersøge hvorvidt Livsvilkaarene ere gunstigere i Kjøbstæderne end i Hovedstaden, med mindre man udelukkende lægger Vægten paa det rent Pekuniære. At imidlertid Kjøbstad-Arbejderne heller ikke fra dette Synspunkt kunne siges at være gunstigere stillede end Hovedstadens Arbejdere, synes at vise sig af den Slutningsbemærkning i Beretningen, at «det af Indberetningerne fremgaar, at Arbejdernes Liv i fuldeste Maal er af Haanden og i Munden; træder Sygdom eller Alderdoms Affældighed til, eller bliver Familien meget talrig, vil der saa godt som altid indtræde Mangel, idet Erhvervet er saa ringe, at nogen Kapital vanskeligt kan opsaves fra de bedre Tider til de daarligere.»

III.

Vende vi os nu til Arbejderne paa Landet, have vi for saa vidt et sikrere Materiale for os, som det er mere omfattende og navnlig tør antages at gjælde alle Arbejdere paa Landet, idet det første Spørgsmaal

paa Skema B netop er gaaet ud paa at faa konstateret, hvor stort det samlede Antal af Husmænd, Indsiddere etc. er i hver Kommune. Det tør vel antages, at dette Spørgsmaal overalt er bleven opfattet som kun gjældende de mandlige Indsiddere og at man ligeledes i Overensstemmelse med Spørgsmaalets Ordlyd har udelukket de kvindelige Husbesiddere fra Opgivelsen af Antallet. Af Underafdelingerne paa Skemaet fremgaar det endvidere, at man kun har haft de Husmænd for Øje, der besidde mindre end to Skjæpper Hartkorn — Noget, der naturligvis er ganske rigtigt, da de store Huses Besiddere vistnok for en ringe Del kunne henføres til den egenlige Arbejdsstand. 2 Skjæpper Hartkorn er naturligvis et temmelig forskjelligt Areal, eftersom Jorden er af større eller mindre Godhed; men det er kun, for saa vidt Jordens Taxt er lavere end 7 à 8, at det er mere end 4 Tdr. Land; af Middeljord — til Taxt 10 à 11 — er det omtrent 3 Tdr. Land, af den bedste Jord kun 1½ Td. Den, der ikke har et større Jordareal, vil altid være henvist til at søge Arbejde ogsaa hos Andre; men det vil dog for alle de Husmænds Vedkommende, hvis Jordtilliggende nærmer sig til 2 Skpr. Hartk., være vanskeligt at danne sig nogen bestemt Forestilling om deres Kaar efter den Arbejds løn, de erholde, da den Hjælp, de have af deres Jord, vil kunne være meget forskjellig efter dens Udstrækning og Godhed. Hovedinteressen knytter sig derfor til de Husmænd, der ikke have Jord, hvilket er Tilfældet med lidt over Halvdelen (54 pCt.) af det hele Antal eller lidt over 56,000 Husmænd og Inderster.

Af dette Antal var de ca. 13,700 Handlende og Professionister; i Alt var 23 pCt. af det hele Antal (henved 102,000) af Husmænd og Inderster eller henved

23,800 Handlende og Professionister. Da der paa Skema A er optaget omtrent 8000 industrielle Arbejdere paa Landet, og det vistnok tør antages, at Husmænd med Jord kun undtagelsesvis ere henregnede hertil, samt da der findes omtrent 5000 Handlende paa Landet, der vistnok næsten ganske tilhøre Husmands- og Indersteklassen, omfatte Oplysningerne om de industrielle Arbejdere paa Landet utvivlsomt den allerstørste Del af disse og faa derved fuldt saa stor Paalidelighed som for Kjøbenhavns og Kjøbstædernes Vedkommende. Vi skulle imidlertid her i det Væsenlige behandle samtlige Arbejdere paa Landet under Et og skulle kun gjøre nogle enkelte Bemærkninger særlig om de industrielle Arbejdere.

At disse paa Landet have en langt ringere Indtægt end i Kjøbstæderne, end sige i Kjøbenhavn, have vi altid tidligere berørt. Bortset fra Kjøbenhavn viser det sig da, at hvor Dampkraft anvendes i den store Bedrift, stiller Forholdet sig temmelig ens for Arbejderne, enten Fabrikken ligger i By eller paa Landet; thi om der end viser sig en Forskjel til Ugunst for Arbejderne paa Landet, idet Lønnen i Kjøbstæderne i Gjennemsnit er 14 pCt. højere, kan dog allerede Forskjellen i Husleje, der i Kjøbstæderne udgjorde gjennemsnitlig 20—40 Rdl. om Aaret, medens den paa Landet næsten overalt opgives til 10—16 Rdl., næsten forklare denne Forskjel, der absolut taget knap er 40 Rdl. Derimod er der en betydelig Forskjel paa Indtægterne saa vel i Haandværksdrift som i den store Bedrift uden Dampkraft, idet Indtægten her er omtrent 40 pCt. højere i Kjøbstæderne end paa Landet. Da der ingen Grund er til at antage, at disse to Klasser Arbejdere enten skulde have ringere Udgifter eller flere Biindtægter, end de egenlige Fabrikarbejdere, maa det altsaa

antages, at de i Sammenligning med disse ere forholdsvis endnu slettere stillede paa Landet end i Byerne — hvor de alt maatte siges at have det daarligt nok. Tages derhos i Betragtning, at selv den bedst lønnede Kvinde i Industridrift paa Landet ikke engang naaer, hvad der er Gjennemsnitsfortjeneste i Kjøbstæderne, vil det let ses, at de industrielle Arbejdere i det Hele ere betydeligt uheldigere stillede paa Landet. Kun i det Tilfælde, at baade Mand og Hustru ere sysselsatte i egenlig Fabrikdrift, hvor Dampkraft anvendes, vil deres samlede Fortjeneste gjennemsnitligt naa ubetydeligt over 1 Rdl. om Dagen (382 Rdl. om Aaret); i alle andre Tilfælde vil selv denne tarvelige Gjennemsnitfortjeneste ikke nær naas, og hyppigst vil den gjennemsnitlige Fortjeneste kun være omtrent 5 Rdl. om Ugen — og vel altsaa i ikke faa Tilfælde herunder.

Mest Interesse knytter sig imidlertid til det Spørgsmaal, hvorledes de industrielle Arbejdere ere stillede i Forhold til andre Arbejdere paa Landet — altsaa Landbrugsarbejderne. Dels er det navnlig disses Kaar, hvormed de nærmest maa sammenlignes, naar man vil vide, om de forholdsvis staa sig godt ved deres Erhverv eller ej; og dels har det for vort Landbrug sin meget store Betydning, om Forholdet er saadant, at Arbejderne gennemgaaende staa sig ved — og altsaa have Opfordring til — at søge bort fra Landbruget.

At opgjøre en saadan Sammenligning er imidlertid ingenlunde saa ganske let. Ikke blot er der for Landarbejderne tre forskellige Lønningsmaader: Dagløn paa egen Kost, Dagløn med Kost, og Akkordarbejde; men hver af disse Lønninger er tilmed — ikke at tale om Forskjellen imellem Landsdelene indbyrdes — forskjellig om

Sommeren og om Vinteren — og der findes Intet oplyst om, hvor lang Sommeren eller Vinteren regnes. Vi nødsages derfor til at forstaa disse Betegnelser som enstydige med Sommerhalvaaret og Vinterhalvaaret og regne da 150 Arbejdsdage paa hvert. Af Tabel 32 ses det da, at Dag-løn uden Kost i 1872 for voxne Mænd kun beløb sig til gennemsnitligt $68\frac{1}{2}$ Sk. pr. Dag om Sommeren (omtrent 4 Sk. mere i Jylland og lige saa meget mindre paa Øerne) og $50\frac{1}{2}$ Sk. pr. Dag om Vinteren ($\frac{3}{4}$ Sk. mindre i Jylland og lige saa meget mere paa Øerne) — i Alt bliver dette da for 300 Arbejdsdage 185 Rdl. som aarlig Fortjeneste — eller omtrent 10 Rdl. mindre, end de uheldigst stillede industrielle Arbejdere i Gjennemsnit fortjene, og kun omtrent to Tredjedele af, hvad der i Gjennemsnit fortjenes i Fabrikerne paa Landet (270 Rdl.) i det samme Antal Dage.

Dette Resultat fremgaar nu af en saa stor Mængde Meddelelser, at det maa anses for fuldkomment paa-lideligt; at det under alle Omstændigheder næppe er for lavt, fremgaar af en Sammenligning med det Resultat, hvortil for et Par Aar siden Bureauchef V. Falbe Hansen kom ved Benyttelse af en stor Mængde private Meddelelser fra alle Landets Dele. Falbe Hansen kom nemlig til det Resultat, at i 1871 var den gennemsnitlige Aarsfortjeneste for hele Landet, beregnet for 330 Arbejdsdage, 170 Rdl. Forhøjes det ovenfor nævnte Beløb af 185 Rdl. med 10 pCt. for de 30 Arbejdsdage, Falbe Hansen har medregnet udover 300 Dage, udkommer derimod ca. 203 Rdl. Hvor der imidlertid er Tale om en Sammenligning med de industrielle Arbejdere, maa man blive staaende ved de 185 Rdl.; thi for disses Vedkommende er Overarbejde og Søndagsarbejde ikke taget med i Beregningen.

Derimod maatte det naturligvis tages med i Beregning, dersom der foruden den angivne Løn gennemgaaende ydedes endnu andre Præstationer fra Arbejdsgivernes Side saasom Bolig, Græsning til en Ko eller Lign. Men Spørgsmaalet om, hvorvidt dette er Tilfældet, «er for de fleste Amters Vedkommende besvaret overvejende benægtende; kun i Viborg Amt omtales det i Almindelighed som findende Sted og i Svendborg Amt angive omtrent de to Tredjedele af Indberetningerne, at saadanne Præstationer ydes. Fra de fleste Amter omtales dog, at saadanne Ydelser af og til udredes navnlig paa de større Gaarde, og det siges da, at de bestaa i Kjørsler, Tørv, Mælk, Græsning, og, i Maribo Amt, tillige Bolig. Hvor slige Præstationer findes omtalte, siges Værdien i Reglen at variere fra ca. 5 Rdl. til 30 à 40 Rdl., hyppigst sættes de dog til en 10 à 20 Rdl.» Selv paa de Steder, hvor deres Værdi kan ansættes til gennemsnitlig omtrent 20 Rdl., ville vi dog kun naa en gennemsnitlig Fortjeneste af omtrent 200 Rdl. eller kun lidt over $\frac{2}{3}$ af, hvad der er Gjennemsnittsfortjeneste for Fabrikarbejdere paa Landet.

Ganske vist kan der nu ved Akkordarbejde fortjenes noget mere, idet den daglige Sommerfortjeneste ved Akkordarbejde angives til gennemsnitlig 90 Sk., Vinterfortjenesten til 63,2 Sk. — i Alt altsaa ca. 239 Rdl. om Aaret. Men selv i saa Tilfælde naaer Landbrugsarbejderen dog langt fra Fabrikarbejderens Fortjeneste paa Landet — «og det fremgaar derhos af Beretningen, at det i Almindelighed kun er paa de større Gaarde, at denne Form for Arbejdsleje benyttes, og det endda kun i betydeligere Omfang i 5 Amter, nemlig Sorø, Præstø, Maribo, Svendborg og Randers.» Det synes tilmed selv der kun at være ved enkelte Arbejder, at Akkordlønning bruges,

saasom ved Dræning, Gravning, Mergling, Tørveskæring, Tærskning og Høstarbejde.

Det her fremhævede Resultat af en Sammenligning imellem de industrielle og de egenlige Landbrugsarbejders Stilling paa Landet belyser strax et svagt Punkt i vort Landbrug — nemlig det, at det ordenligvis kun vil se sig i Stand til at beholde de mindre duelige Arbejdere i sin Tjeneste, da enhver dygtig og driftig Mand har al Opfordring til at søge det mere lønnende Hverv i Industriens Tjeneste. Naar dette maaske endnu ikke er bleven følt som nogen mere trykkende Ulempe, maa Grunden nærmest vistnok søges dels i den Omstændighed, at der endnu kun findes forholdsvis faa Fabriker paa Landet, dels og fornemmelig deri, at der endnu knytter sig en vis Forkjærlighed, maaske endog en større Anseelse, til Landbrugsarbejdet, der nu engang er dem mere tilvant. Men efterhaanden som der anlægges flere og flere Fabriker ude omkring paa Landet, og jo mere Befolkningen derved bliver fortrolig med denne Art Virksomhed, desto mere tør man være vis paa, at den egenlige Husmands-klasse, der dog ikke har noget Haab om eller nogen Udsigt til, saaledes som de unge Gaardmandssønner, engang selv at faa et større Landbrug, og for hvem Landbrugsarbejdet saaledes ikke er en ligefrem Forberedelse og Uddannelse, fortrinsvis vil vende sig til det bedst lønnede Arbejde, saa at kun de daarligste Kræfter, som der ikke haves Brug for i Industrien, ville ty til Landbruget. Saaledes have Forholdene udviklet sig andetsteds, og saaledes ville de ogsaa udvikle sig her. Kun ved at betale den samme Løn for det samme daglige Arbejde i Agerbruget som i Industrien vil hint være i Stand til at raade over og sikre sig de gode og brugbare Kræfter. Dette

vil gjælde desto mere, jo mindre den særlige Uddannelse bliver, som der fordres af Fabrikarbejdere; og netop den mere almindelige Benyttelse af Maskiner ogsaa i Agerbruget vil gjøre en Overgang fra den ene Virksomhed til den anden lettere.

Men en saadan Forhøjelse af Lønnen, hvorved Landbrugsarbejderne blive stillede paa lige Trin med industrielle Arbejdere, er ogsaa fra andre Synspunkter baade ønskelig og nødvendig. Thi det er ikke blot relativt, men ogsaa absolut, at de egenlige Landarbejdere ere meget slet stillede. En nærmere Betragtning af de Oplysninger, der nu foreligge, godtgjøre dette paa det mest slaaende — om det end stedse maa erindres, at Talen her er om Tiden indtil 1872 inklus., og at Forholdene vistnok have bedret sig noget i de senere Aar for Landarbejderne lige saa vel som for industrielle Arbejdere.

Vi have hidtil kun omhandlet de voxne Mænds Dagløn paa egen Kost og deres mulige Fortjeneste ved Akkordarbejde; for at se Arbejdernes Stilling som den virkelig er — eller var —, maa man endnu se, hvorledes en hel Families Kaar blive. Det er en Selvfølge, at vi herved lade den Indtægt ude af Betragtning, som Besidderen af 1—2 Skjæpper Hartkorn kunne have af deres Jord, navnlig for saa vidt de ere Selvejerhusmænd; thi de høre da op at være slet og ret Arbejdere. For en Del gjælder det Samme om Selvejerhusmændene uden Jord; allerede den Omstændighed, at de eje et Hus, hyppigst vel med en lille Smule Have til, stiller dem over den Klasse, der kun har sine Hænders Gjerning at leve af. Vi indskrænke her Betragtningen til den ringeste Klasse, Lejehusmænd uden Jord og Indsiddere, Inderster o. Lign. Selv om de Handlende og Professionisterne af denne

Klasse drages fra, bliver der dog endnu ca. 30,000 Arbejdere tilbage, som høre herhen.

Da vi her spørge, hvor meget en saadan Arbejder kan fortjene, maa vi naturligvis medregne Søndagsarbejde saa vel som særlige Præstationer fra Arbejdsgivernes Side, og vi have da set, at Gjennemsnitsfortjenesten i saa Fald maa ansættes for 330 Arbejdsdage paa egen Kost til ca. 203 Rdl., der, hvor Akkordarbejde bruges eller hvor der ydes Naturalpræstationer, kan stige til ca. 240 Rdl., hvilket vel var det Højeste, som en flink og duelig Arbejder under gunstige Forhold kunde naa i 1872 — og det endda kun ved at indskrænke Antallet af Hviledage til 35 om Aaret. Men i Almindelighed var vistnok ca. 200 Rdl. at anse for en god Fortjeneste paa de fleste Steder. Det fortjener saaledes at fremhæves, at paa de 7 af de meddelte Regnskaber, der give særlig Oplysning om Familiens eller Mandens Indtægt (og hvoraf flere ere støttede til Opgivelser fra flere Familier eller fra et helt Gods), opgives denne sidste i intet Tilfælde til over 200 Rdl.

Betragtes nu dernæst den Indtægt, en Kvinde kan have, bliver denne (— beregnet til 46 Sk. daglig i et halvt Aar og til 34 Sk. i det andet Halvaar —) for 300 Arbejdsdage 125 Rdl., for 330 Dage altsaa henved 140 Rdl. Dersom man nu kunde gaa ud fra, at Landarbejderens Hustru ordenligvis havde denne Fortjeneste, vilde Status være, om end ikke glimrende — thi det vilde dog knap blive 1 Rdl. om Dagen at leve af for en hel Familie —, saa dog efter Omstændighederne ret god. Men nu udsige de fleste Indberetninger, at «Hustruen kun i Høsttiden, Tørvetiden og Kartoffeloptagningstiden gaar paa Arbejde udenfor Hjemmet» og at hun iøvrigt kun bidrager

til de fælles Udgifter ved Husflid og saadanne almindelige kvindelige Sysler som Vask, Strykning, Strikning, Spind, Kartning og Vævning. Hustruens samlede Fortjeneste ved disse sidste Sysler saa vel som ved Høstarbejde og Tørveskæring opgives derfor kun som varierende imellem 20 og 40 Rdl. Ved Siden heraf maa det derhos erindres, at selv for Manden kan, efter hvad der oplyses for de fleste Amters Vedkommende, «Arbejdet i 1 à 2 Maaneder af Aaret være lidt knapt eller endog standse, navnlig for den mindre duelige og flittige Arbejder.» Paa den anden Side kan da Arbejderen stundom i saadanne Tilfælde have noget Bierhverv ved Kurve- og Maatte-Fletning, Line-Snoning, Koste-Binding o. Lign. Og endelig bruges Børnene, naar de have naaet 10 Aars Alderen — og i flere Amter 9 og 8, ja endog kun 7 Aars Alderen — i stort Omfang til Vogtning af Kreaturer, samt endvidere til Kartoffel-Optagning, Frugt-Plukning, Lægning af Rodfrugter, Samlen af Neg og Tørve-Tilberedning; men hvor stor en Fortjeneste der herved kan paaregnes, oplyses ikke.

Tages alt det Anførte i Betragtning, kan det vistnok med temmelig Sikkerhed siges, at en Arbejderfamilie paa Landet, der ikke har saa meget Jord, at der deraf kan have særlig Biindtægt, i 1872 næppe havde en større Pengeindtægt end Alt i Alt 250 Rdl., og at den hyppigst vel var mindre. I 6 af de meddelte detailerede Opgjørelser angives den hele Families Indtægter; i 1 Tilfælde angives de kun til 118 Rdl.; i de 5 andre varierer den imellem 201 og 250 Rdl.

Dette Beløb af 200 à 250 Rdl. var nu omtrent, hvad der i Kjøbstæderne og Kjøbenhavn angaves at medgaa til Føde, Brændsel og Lys, om end fra adskillige Kjøbstæder

det hertil medgaaende Beløb kun opgives til 150—200 Rdl. Desuagtet er det Spørgsmaal: «Hvorvidt er en ordenlig Arbejderfamilies Erhverv efter Egnens Forhold i Almindelighed tilstrækkeligt til deres tarvelige Udkomme!» — om der end næsten i alle Amter findes flere Kommuner, der «have besvaret Spørgsmaalet med et «til Nød», «knap» etc. eller endog med et bestemt «Nej» — i det Hele dog gjennemgaaende besvaret med «Ja», selvfølgelig under Henviſning til, at der svares for en ordenlig Arbejderfamilie, hvor ikke ekstraordinære Forhold medføre usædvanlige Udgifter.» Hvorledes er nu dette muligt? Forklaringen heraf maa søges paa flere forskjellige Punkter, der tilsammen bidrage ikke lidet til at kaste Lys over denne Klasses ejendommelige økonomiske Forhold.

Først maa det da bemærkes, at Huslejen i Almindelighed er særdeles lav. Bortset fra Københavns Amt samt fra enkelte større Byers umiddelbare Omegn, «kan Udgiften til Husleje omtrent siges at være ens over hele Landet, idet den i Reglen varierer imellem 10 og 16 Rdl. aarlig. Naar Lejen stundom opføres en Del højere, til 30 à 40 Rdl., er Grunden i Almindelighed den, at «Lejligheden bestaar af et Hus med et noget større Jordtilliggende end den Have, der vel i Reglen følger med et Hus paa Landet.»

Derimod er Udgiften til Klæder fuldt saa betydelig som i Købstæderne, idet denne Udgiftspost, der i disse ansloges til at ligge imellem 30 og 50 Rdl. og i København endog hyppigst opgaves til 20 à 30 Rdl., for Landets Vedkommende «i Gjennemsnit vistnok kan ansættes til en 20 à 50 Rdl. aarlig.» Beklædningen er vistnok i det Hele nok saa solid paa Landet som i Byerne. Men paa Landet ere de vistnok ogsaa langt mere end i

Byen «hjemmegjorte», og her er da et Punkt, hvor der i Virkeligheden er en Indtægt, der ikke er medregnet ovenfor, idet Hustruen selv helt laver eller dog syr en Del af det Tøj, der bruges. At «brugte Klæder anvendes i stort Omfang», har mindre at sige; thi det gjaldt ogsaa i Byerne; derimod er der endvidere en skjult Indtægtspost, idet «Klæder til Børnene ere ofte en Del af Lønnen for det af dem præsterede Arbejde.»

Under alle Omstændigheder tør det dog antages, at Udgiften til Husleje og til Klæder i Forbindelse med Udgiften til Brændevin og Tobak, der i Reglen anslaaes til 10 à 15 Rdl., samt Udgiften til Brændsel, Lys og Vask, der næppe tør anslaaes ringere end 20 à 25 Rdl., maatte reducere det til andre Øjemed disponible Beløb til omtrent 150 Rdl. eller ca. 40 Sk. daglig. Det er altsaa dette Beløb — og i mange Tilfælde bliver der næppe saa meget tilbage —, hvoraf Familien skulde leve. Thi stort andre Udgifter end til Føden er der nu ikke. Direkte Skat betaler Arbejderen paa Landet i Almindelighed slet ikke, og med Hensyn til Børnenes Undervisning har vistnok det Svar almindelig Gyldighed, som Forpagteren paa Tranekjær Ladegaard har givet paa Spørgsmaalet: «Hvorvidt forskafe Forældrene deres Børn Undervisning, der koster dem noget?» nemlig: «Dette sker saa godt som aldrig. Fattigfolks Børn faa dog imellem Adgang til anden Undervisning end den, der gives i de offentlige Skoler, men det er da ved Andres Forsorg.» Og ogsaa det Spørgsmaal: «om Arbejderen hyppigt deltager i offentlige Forlystelser» er overvejende besvaret benægtende, og kun i omtrent en Snes Indberetninger fremhæves det, at de ugifte Arbejdere hyppig deltage i offentlige Forlystelser. I Almindelighed vil det vel ogsaa kun være for de Arbejdere,

der bo i Nærheden af Kjøbstæder, at der kan være synderlig Lejlighed til at deltage i offentlige Forlystelser; ude paa Landet er der vel næppe anden offentlig Forlystelse, hvori Familiefædre kunne deltage, end at gaa til Kros — og her synes det dog at være Undtagelserne, der «ere tilbøjelige til at ofre mere, end deres Hæderlighed og Pung kunne taale, paa Brændevin,» og «dette er da i Almindelighed en privat Forlystelse.»

Vi tør altsaa nok gaa ud fra, at det tilbageblevne Beløb af ca. 150 Rdl. kan anvendes til Føden. Hvorledes kan nu Føden være, naar der skal skaffes 5 à 6 Personer Mad for 40 Sk. om Dagen? Ja, Svarene, der næsten alle Vegne fra lyde ens, se ganske tilfredsstillende ud: «Maaltidernes Antal angives gjennemgaaende at være 5, af hvilke de tre hyppigst bestaa af varm Mad, til Dagle f. Ex. Øllebrød og til Aftensmad Grød eller anden Mælke-
mad, til Middag Kaal og Ærter etc.; fersk Kjød nydes langt sjældnere end Flæsk. De to Mellemmad-Maaltider bestaa i Smørrebrød, i Reglen med Ost. Forbruget af Mælk og Ost er temmelig betydeligt; Smør synes at blive brugt ikke saa lidet.» Forbruget af Ost opgives saaledes for to Familier paa 5 Personer hver i Holbæk Amt til henholdsvis 105½ og 147½ Pd., Forbruget af Mælk for den ene af dem til 73 Kander afskummet Mælk og 166 Kander Kjærnemælk (tils. altsaa omtr. ¾ Kande om Dagen), for den anden endog til 325 Kander afskummet Mælk og 246 Kander Kjærnemælk (tils. alts. over 1½ Kande om Dagen). Fra Præstø Amt opgives for en Familie paa 4 Personer et Forbrug af 12 Kander Mælk og 1 Pd. Ost om Ugen. Fra Odense St. Knuds Landsogn opgives 1 Otting Smør som en voksen Persons aarlige Forbrug, fra Samsø opgives den aarlige Udgift til Mælk

Smør og Ost til 50 Rdl., fra Lerchenborg Forbruget af Smør alene for en Familie paa 6 Personer til 65 Rdl.

Hvorledes er det nu muligt at skaffe alt det ovenfor Anførte ud af 40 Sk. om Dagen — især naar nogle enkelte Artikler sluge saa meget? Besvarelserne vise, at det heller ikke er muligt. Det fremhæves enkeltvis udtrykkelig, at «dersom alt hvad der gaar med til Føde for alle Familiens Medlemmer, skulde kjøbes til gangbare Priser», vilde Udgiften til Føde beløbe sig til 300 à 350 Rdl. aarlig. «At dette imidlertid ikke er Tilfældet, synes bestemt at fremgaa af det bearbejdede Materiale.» Først og fremmest maa det bemærkes, at de fleste Husmænd, selv om de ikke have nogen egenlig Husmandslod, dog i Almindelighed have en mindre Stump Jord eller en saakaldet Have, hvis Dyrkning yder et ikke ubetydeligt Bidrag til Familiens Underhold, om end kun ved Urter, Kartofler o. desl. En Daglejer i Thisted Amt «med et Par Skjæpper Jord» angives saaledes at avle 16—20 Tdr. Kartofler. Og dernæst have selv saadanne Husmænd i Almindelighed en Ko, en Gris eller i alt Fald nogle Faar og Fjederkræ, hvortil Græsning og Føde til Dels have's frit. «Mangen Arbejdsmand har en Ko, som han faar fodret og græsset paa læmpelig Maade; i saa Tilfælde behøves vel næppe det halve Kvantum Smør af det opgivne (104 Pd. aarlig).» «Udgifter til Mælk for dem, som have Ko, kunne bortfalde.» Endnu hyppigere end en Ko holdes vistnok en Gris, der kan give fra 8 til 16 Lpd. Sulevarer og saaledes er en god Hjælp til Husholdningen.

Alt dette er saaledes en Forøgelse af Indtægten, der imidlertid ikke egenlig — eller kun for en ringe Del — kan betragtes som et Tillæg til Arbejdslønnen og derfor heller ingeniunde kommer alle Arbejdere, og vel navnlig

ikke de egenlige Indsiddere, til Gode. Men dernæst gives der — og vel navnlig til disse sidste — et ikke ubetydeligt Tillæg til Arbejdslønnen i Naturalydelse, der ikke udtrykkelig betinges, men dog mere eller mindre betragtes som hjemlede ved Sædvane. Det er navnlig Mælk, der saaledes gives de fattigere Arbejderfamilier i betydeligt Omfang; fra Randers Amt opgives det saaledes, at en Familie i Gjennemsnit faar 250 Potter Mælk om Aaret gratis, og i et af de meddelte Regnskaber opføres «Mælk frit for 19 Rdl.», i et andet «Mælk frit for 7 Rdl.» Dette forklarer Muligheden af det ovenfor anførte forholdsvis store Forbrug; og noget Lignende gjælder med Hensyn til Ost og vel ogsaa Smør, idet det f. Ex. netop ved det fra Holbæk Amt anførte store Forbrug opgives, at Ost sælges til Godsets Arbejdere for 5 Sk. Pundet eller 3 Sk. under Prisen. Et saadant billigere Salg finder derhos ogsaa med Hensyn til andre Landbrugsprodukter ikke sjældent Sted. Saaledes oplyses det fra Samsø, at Korn sælges til Godsets Husmænd til 1 Rdl. (pr. Tønde) under gangbar Pris; og i Beretningen fremhæves det som sandsynligt, at man maa gaa ud fra, «at en stor Del af det, der medgaar til Livsfornødenhedernes Tilfredsstillelse, paa Besvarelserne ikke er opført som Udgift, eftersom det skaffes tilveje ved Gaver.» Fra en Kommune i Vejle Amt gjøres det endog gjældende, at en Fjerdedel af Udgifterne dækkes ved Gaver.

Tages dette i Betragtning, bliver det ganske vist mere forstaaeligt, at der til Trods for den ringe Indtægt kan opnaas Balance imellem denne og Udgiften, ligesom det viser sig, at Arbejderens Stilling ikke er fuldt saa ugunstig, som det ved første Øjekast ser ud til. Men alligevel maa det hele Forhold og netop hele det her

skildrede Lønningssystem anses for yderst uheldigt. Thi vel drages der saaledes Omsorg for, at Arbejderne og deres Familie ikke ligefrem skulle lide Nød; men i Stedet for at enhver flittig og ordenlig Arbejder skulde kunne sikre sin Familie herimod og vide med sig selv, at han virkelig er i Stand til at ernære en Familie, saa lever han og hans kun af Arbejdsherrens Naade og Barmhjerlighed, og der er maaske ikke ret mange gifte Arbejdere paa Landet, som ikke selv i deres kraftigste Alder i en eller anden Retning maa siges at spise Naadsensbrød. At et saadant System kan frembringe dygtige og selvstændige Arbejdere, er en Umulighed; tvært imod vænnes Arbejderen fra sin Ungdom af til at modtage Hjælp og Understøttelse af forskjellig Art, for hvilke han skal være Andre forbunden, og Overgangen herfra og til at modtage Fattighjælp er da saare ringe. Det kan derfor heller ikke undre, om det falder Husmænd og Indsiddere temmelig let at begjære Fattighjælp og at de ikke finde noget særdeles Ydmygende heri. Hvor mange Familier der i Virkeligheden modtage Fattighjælp i Aarenes Løb, er meget vanskeligt at vide; thi paa Folketællingslisterne opføres selvfølgelig kun de egenlig faste Almissenydende som saadanne. Men at der er et langt større Antal end disse, der i Aarets Løb modtage en lille Hjælp nu og da, er vistnok hævet over al Tvivl. Særlig tør det vistnok betragtes som givet, at der som Regel i Tilfælde af Husfaderens Sygdom ikke blot maa ydes denne fri Lægehjælp og Medicin, men ogsaa Hjælp til Familiens Underhold. Hvor demoraliserende dette System er og hvilke højst uheldige Følger det medfører for Samfundet i det Hele, behøve vi her næppe at dvæle nærmere ved; vi kunne ganske henholde os til, hvad der desangaaende er udfør-

ligen udviklet af Dr. Fr. Krebs i den forrige Aargangs andet Bind af nærværende Tidsskrift. At det i Virkeligheden er et fuldstændig kommunistisk Princip, som her ved gennemføres, nemlig at lønne ikke efter det udførte Arbejde men efter den Paagjældendes Trang, og at dette Princip selvfølgelig dræber al Energi hos Arbejderne og borttager al Opfordring til særlig Anstrængelse, er dèr klart og slaaende eftervist.

At dette System ogsaa i høj Grad opmuntrer til tidlige og letsindige Ægteskaber, er indlysende; thi medens det er temmelig vanskeligt for en Arbejder at sige, hvor stor hans Løn egentlig er, fritages han fuldstændig for at beregne, om den kan strække til for en Familie eller ikke, eftersom det jo er et Faktum, at den gifte Arbejder dog altid kommer lige saa godt igjennem som den ugifte; jo større Familien bliver, desto mere maa Gaardmændene spæde til. I en Artikel i «Times» for indeværende Aar (d. 16de Maj) siger Bladets «special Reporter» med Hensyn til det ogsaa i England tidligere brugte System at supplere Arbejdslønnen med Fattighjælp: «Den ene af de Landarbejdere, jeg talte med, huskede godt den Tid, da de halve Arbejdere eller mere plejede at «falde paa Sognet» for en Tid af Aaret, og da de ugifte Arbejdere fik en shilling mindre om Ugen end den gifte Mand, selv om han var en dygtigere Arbejder. Den naturlige Følge var, at det blev en Præmie paa tidlige og letsindige Ægteskaber, og den Arbejder, med hvem jeg talte, tilstod, at han ligesom saa mange andre unge Mænd havde giftet sig hovedsagelig for at faa den shilling mere i Løn.» Fuldt saa vidt er man vel ikke gaaet her til Lands, at man positivt skulde fastsætte en højere Løn for gifte end for ugifte Arbejdere; men faktisk gjør man det Samme,

naar man halvt lønner med Gaver, der tilflyde den gifte Arbejder og hans Familie saa meget rigeligere end den ugifte Arbejder. «Man havde til Hensigt, har en engelsk Statsmand fra hin nys berørte Tid sagt om den paagjældende Fattiglovgivning, at gjøre en stor Familie til en Velsignelse i Stedet for til en Ulykke for Familiefaderen. Landsognene bleve utvivlsomt ogsaa derved velsignede med store Familier nok; men da den Fortjeneste at have bragt en stor Familie til Verden var den eneste Adkomst til at faa højere Løn, lagde Landarbejderne sig ogsaa af al Kraft efter at forskaffe sig denne Adkomst.»

Hvad bliver nu imidlertid den videre Følge af dette System for Arbejderne selv? Ogsaa derom belærer England os. I en Artikel i «Times» af 3dje Jan. d. A. har Mr. James Caird bl. A. udtalt Følgende: «For 23 Aar siden offentliggjorte jeg i dette Blads Spalter en Undersøgelse om det engelske Agerbrugs Vilkaar. Paa den Tid konstaterede jeg Lønningernes Højde i de forskjellige Provinser og sammenlignede dem med de Lønninger, som Arthur Young paa sin Rejse 80 Aar tidligere forefandt i de samme Provinser. Jeg fandt en betydelig Forskjel imellem Lønnen i de nordlige og i de sydlige Grevskaber, afgjort til Fordel for de første — og det netop i stik Modsætning til A. Youngs Erfaringer, idet han fandt Lønnen lavest i de nordlige Distrikter. I 1850 var Lønnen i disse 30 pCt. højere end i de sydlige, og denne Forskjel har mere end holdt sig indtil nu, saaledes som det vil fremgaa af følgende Oversigt:

Gjennemsnitlig Ugeløn	1770.	1850.	1873.
i Nordengland . . .	6 sh. 9 d.	11 sh. 6 d.	18 sh.
i Sydengland. . . .	7 - 6 -	8 - 5 -	12 - "

Hertil bemærker en Forfatter i Quarterly Review for Juli d. A. «Det vilde have forøget det Belærende i Mr. Cairds Oversigt, om han havde henledet Opmærksomheden paa den Kjendsgjerning, at det var i Sydengland langt mere end i Nordengland, at Godsejere og Forpagtere gennemførte det System at hjælpe paa Lønnen ved Understøttelser fra Sognet til de større Familier, et System, som med Parlamentets Samtykke først blev indført i et stort Omfang i Begyndelsen af den lange Krig med Frankrig og som sigtede til at give de gifte Arbejdere med deres Familier en Hjælp imod de høje Priser paa Livsfornødenheder, som herskede i hine Aar. Derfra hidrører væsenlig den Omvæltning af det tidligere Forhold imellem Lønningerne i Syd- og i Nordengland, som har fundet Sted i indeværende Aarhundrede. Forbedringer i Agerbruget bar deres rette Frugt i Nordengland, medens i Sydengland den forbedrende Indflydelse, som den skulde have øvet paa Arbejdernes Kaar, i stort Omfang blev tilintetgjort ved den Foringelse af Arbejdets Godhed, som forarsagedes ved hint saakaldte Understøttelsessystem. Forholdene bedre sig nu i Syden lige saa vel som i Norden, efter at Parlamentet og Fredsdommerne have ophørt at fastsætte Lønnen — ikke i Forhold til Arbejdets Værdi, men — i Forhold til Arbejdernes Hustruers større eller mindre Frugtbarhed.»

Selv om det nu imidlertid skulde lykkes en Gang at faa Godsejere, Forpagtere og Bønder her i Landet til at indse, at det vilde være baade i Arbejdernes og deres egen Interesse at fastsætte Lønnen saaledes, at Arbejderne virkelig kunne leve deraf, i Stedet for nominelt at udbetale en lavere Løn og saa give det øvrige, absolut fornødne, Tilskud i Form af Gaver eller Fattighjælp, og selv

om man end yderligere ogsaa paa dette Omraade kom bort fra det til et lavt Trin i Udviklingen knyttede Natursystem, saa at Arbejderne paa Landet lige saa vel som i Byerne fik deres hele Indtægt udbetalt paa den eneste Maade, som tilsteder nogen virkelig Forestilling om dens Størrelse og dermed muliggjør en ordenlig Beregning over dens Tilstrækkelighed eller Utilstrækkelighed, — saa vilde der dog endnu være en anden meget væsentlig Mangel ved den nuværende Lønningsmaade at afhjælpe. Som det fremgaar af Beretningerne — og som vi alt have fremhævet — er Akkordarbejde endnu i høj Grad en Undtagelse og Dagløn den aldeles overvejende Lønningsmaade. Og hertil kommer endnu, at denne Dagløn, saa vidt vi vide, gennemgaaende er ens for alle Arbejdere. At Lønnen kan være noget lavere end den almindelige, naar det er en gammel udslidt Stakkel, som notorisk kun kan gjøre halvt Arbejde imod de andre, er ganske vist Tilfældet; men ellers tages der vistnok kun ved Lønnen til faste Karle, men aldeles ikke ved Daglønnen til Husmænd og Indsiddere Hensyn til den Paagjældendes individuelle Dygtighed. En Arbejder er en Arbejder, og en Dagløn en Dagløn. Det er ikke i Landbruget som i Fabrikerne, hvor hver Art af Virksomhed har sin særlige Løn efter den forskjellige Dygtighed, der udkræves, og hvor man derfor kan bruge raat og uøvet Arbejde lige saa fuldt som det dygtige og mest øvede Arbejde, fordi man betaler hvert Slags, efter hvad det er værd, og ikke bortødsler den kyndige og begavede Arbejders Kræfter paa det Arbejde, som den sløveste og mest uvidende Arbejder formaar at udføre. I Landbruget benyttes Kræfterne for en stor Del endnu i Flæng til alt Slags Arbejde, og man betaler saaledes — bortset fra de særlige Virk-

somheder, der ere henlagte til en bestemt Person, som Røgttergjerning o. Lign. — i Virkeligheden den samme Pris for alt Slags Arbejde, lige saa meget for det simpleste, som enhver Karl kunde udføre, som for det vanskeligste, der kræver særlig Øvelse og Styrke; thi Aaret igjennem udføres slige forskjelligartede Virksomheder af den samme Person. Desto større Betydning har det da, at der i alt Fald gjøres Forskjel paa de forskjellige Personer efter deres større eller mindre Dygtighed. Men dette er saa langt fra Tilfældet, at tvært imod enhver Egn har sin bestemte Dagløn, som i Flæng betales til Alle uden Hensyn til individuel Dygtighed. Det maa indrømmes, at dette ikke er uden sin naturlige Grund. Thi den dygtige Arbejder faar ikke mere, end hvad han med Nød og næppe kan leve for — saa kan man ikke godt give den mindre dygtige Arbejder mindre. Og saaledes bliver da al den Art Arbejde, hvorom her er Tale, betalt ikke efter Arbejdets virkelige Værdi, men efter Arbejderens absolute Trang. Det er det rette kommunistiske Princip — og det bærer Kommunismens sædvanlige Frugt: et lidet energisk og derfor lidet værdifuldt Arbejde. «Den værste Følge af det gamle System, siger den oven citerede Forfatter i Quarterly Review, var, at det, idet det hjalp paa Lønnen med Almisser, næppe gjorde Arbejdet en ordenlig Løn værd. Naar Arbejderen i Dorsetshire var sunken ned til i Sløvhed at modtage 9 sh. (ca. 4 Rdl.) om Ugen, kunde en Grund hertil maaske søges i den Omstændighed, at hans Arbejde i Virkeligheden var sunket ned til ikke at være mere værd Dette vilde navnlig vise sig ved en Sammenligning med Arbejdet i andre Distrikter, hvor der betaltes en bedre Løn.»

Der er nu maaske Adskillige, som ville sige: «Ja, vi erkjende gjerne, at den nu almindelige Lønningsmaade er slet og den nu almindelige Løn sørgeligt lav; men man kan ikke med Billighed forlange, at vi skulle formindske vore egne Indtægter, som maaske heller ikke ere særlig store, for at give en højere Løn end almindelig forlanges og end Andre give.» Saadanne kunne vi ikke svare bedre end med den samme Forfatters Ord, hvor han omtaler den forkerte Holdning, de engelske trades'-unions have indtaget overfor Spørgsmaalet om Landarbejdernes Løn: «Den gamle Mening, som var den herskende i hele den merkantile Verden før Adam Smiths Tid, forbliver rødfæstet hos dem, at nemlig den ene Part i en Handel kun kan vinde i samme Forhold, som den anden taber . . . Trades'-unions tror derfor endnu bestandig, at Landarbejderne alene kunne faa højere Løn ved at skrue den ud af Godsejernes og Forpagternes Indtægt. At en højere Løn kan og bør fortjenes ved mere forstandigt og mere virksomt Arbejde, er en Forestilling, som er ufattelig for Medlemmerne af Trades-unions i Almindelighed og, som det synes, ogsaa for i det Mindste et Medlem af Biskoppernes Række. «De er vred paa mig, skriver Biskoppen af Manchester til Lady Stradbroke i «Times» for d. 22de April d. A., fordi jeg siger, at, hvis Forpagterne skulde betale bedre Løn og alligevel have en rimelig Gevinst, maa Godsejerens Forpagtningsindtægt formindskes . . . Jeg tillader mig at spørge Deres Naade, hvilken anden Kilde er der til en højere Løn for Arbejderne end enten at tage Noget fra Forpagterens Indtægt eller fra hans Afgift til Godsejeren?» At der skulde være en Kilde til bedre Løn for Arbejderne i deres Evne til at give Arbejdsherren et bedre Arbejde for den højere Løn, er en

Tanke, som man maa være beredt paa at finde fjern fra det 19de lige saa vel som fra det 17de Aarhundredes John Bulls.» Og dog er det netop denne Tanke, som det gjælder om at fastholde; thi lige saa vist som det er, at man sagtens kan staa sig ved at betale højere Løn, naar man faar saa meget bedre Arbejde derfor, lige saa sikkert er det, at den første Betingelse for at faa godt Arbejde er, at man betaler ordenligt derfor.

Men at Landarbejderen her til Lands gennemgaaende endnu, selv om der siden 1872 er indtraadt en ikke ubetydelig Forhøjelse af Lønnen,*) kun er daarlig betalt, fremgaar af det Foregaaende — og det saa meget mere, som vi endnu kun have betragtet Familiens Forhold under den gunstigste Forudsætning, nemlig den, at Manden arbejder paa egen Kost. Men i mangfoldige Tilfælde bruges det endnu at give Arbejderen Kosten in natura — og hvorledes bliver saa Familiens Stilling? Det vil fremgaa tilstrækkelig klart af følgende ene Betragtning: Medens den gennemsnitlige Sommerdagløn paa egen Kost for en Mand

*) I en Artikel i «Dagbladet» for den 13de November d. A. om Landarbejdernes Løn udtales det, at man, efter de Oplysninger, som Udgiverne af Ugeskr. for Landmænd have indsamlet i sidste Vinter, tør anslaa den almindelige Stigning i Pengelønnen i de senere Aar til over en Tredjedel eller nogle og tredive pCt. Dette synes dog kun at gjælde, naar man indskrænker Betragtningen til Maximum af Daglønnen — i alt Fald i Sammenligning med de i 1872 konstaterede Lønningsforhold. I Følge de meddelte Oplysninger er nemlig for hele Landet den gennemsnitlige Dagløn for en Mand paa egen Kost ca. 57 Sk. om Vinteren, 66 Sk. om Sommeren og 100 Sk. i Høsten, hvilket for 50 Høst-, 130 Sommer- og 150 Vinterdage giver en Aarsindtægt af 230 Rdl., medens den gennemsnitlige Aarsindtægt i 1872, som foran fremhævet, var 203 Rdl. Gaaes derimod ud fra det gennemsnitlige Maximum, faaes nu henholdsvis ca. 70, 80 og 125 Sk., hvilket giver en Aarsindtægt af 282 Rdl.

var 68 Sk., var hans Dagløn, hvor han fik Kosten, kun gennemsnitlig knap 39 Sk. — altsaa 29 Sk. mindre. Da der nu, efter hvad vi have set, i første Tilfælde kunde regnes at blive ca. 40 Sk. tilovers om Dagen til hele Familiens Underhold, blev der i sidste knap 12 Sk. til Konens og Børnenes Føde! Vi ville nu gjerne indrømme, at Regnestykket maaske i saa Tilfælde maa gjøres lidt anderledes op, idet Forholdene i deres Helhed bleve noget anderledes; men saa meget staar dog fast, at Mandens Løn selv med 330 Dages Arbejde kun udgjorde 115 Rdl. om Aaret; selv om da Konens og Børnenes Fortjeneste i det Væsenlige strækker til til at dække Udgifterne til Husleje, Klæder, Brændsel, Lys og Vask, hvortil der efter det Anførte maa regnes at ville medgaa mindst 50 à 60 Rdl. om Aaret, saa at der — efter Fradrag af Udgift til Tobak o. Lign. — endda kunde blive 100 Rdl. tilovers til Føden for Kone og Børn, blev dette dog kun 26 Sk. om Dagen, medens Mandens Kost efter Afslaget af Lønnen at dømme, er beregnet til 24 à 30 Sk. At en saadan Ordning er uheldig og hele denne Betalingsmaade forkastelig, er saa udtømmende paavist af Dr. Fr. Krebs i dette Tidsskrift, at vi ikke behøve at dvæle nærmere herved.

Dersom man nu af det her Fremhævede skulde have faaet det Indtryk, at det er vor Mening, at det er Arbejdsgiverne der bære Skylden for de slette Kaar, hvorunder Landbrugsarbejderne leve, saa maa vi udtrykkelig bemærke, at dette ingenlunde er Tilfældet. Ganske vist bære Arbejdsgiverne efter vor Formening en meget væsenlig Del af Skylden ved den aldeles forkerte og forkastelige Lønningsmaade, der følges; men Hovedaarsagen ligger dog ogsaa her hos Arbejderne selv, navnlig i deres

Mangel paa Forsorg og deres tidlige Ægteskaber. Hvad der udtrykkelig fremhæves fra Langeland, gjælder vistnok temmelig almindeligt: at «den rigelige Løn, der gives de ugifte Tjenestefolk væsenlig af Mandkjønnet, forbruges efterhaanden; saa gifter man sig, stundom meget tidlig, og faar et Par udenfor Ægteskab avlede Børn i Medgift, det er Alt. Huslejlighed og Bohave skal komme ved Lejlighed uden Ressourcer. Naar der begyndes saaledes, hører der Lykke til at komme ud af det.» Det er da ikke saa underligt, om Familien snart paadrager sig Gjæld, især da Bohavet i Almindelighed kjøbes paa Avktioner, hvor der gives Kredit, «uden at de altid beregne, om det, de købe, er paastrængende nødvendigt eller om de fornødne Midler kunne være tilstede til at klare Regningen, naar Krediten er udløben.» Naar det desuagtet fra de fleste Amter siges, at Arbejderen paa Landet i Reglen ikke er i Gjæld, saa turde en Forklaring heraf maaske findes i den Bemærkning, at Gjælden som oftest bestaar i Forskud paa Sommerlønnen, der senere afarbejdes, for saa vidt ikke «Arbejdsgiveren, der, naar de Paagjældende ere flinke Arbejdere, gjerne staar i Forskud for dem, til Slutningen slaar en Streg over sit Tilgodehavende.» At de ellers, bortset fra en meget kort Kredit, som Høkere og Kjøbmænd indrømme dem paa de nødvendigste Fødevarer, ikke komme i nogen betydeligere Gjæld, har simpelthen sin Grund deri, «at de ingen Kredit have eller kunne have.» Men selve dette Faktum er næsten endnu beklageligere, end om de jævnlig vare i Gjæld, hvoraf de senere arbejdede sig ud igjen, og det tjener i alt Fald til paa det Klarest at karakterisere hele den Tilstand, hvori Landbrugsarbejdernes store Klasse befinder sig, for saa vidt de ikke have eget Hus med lidt Jordtillæg.

Hvorvidt det nu vil blive muligt for en Arbejderkommission, den være sig parlamentarisk eller Regeringskommission, at udfinde Midler til at afhjælpe Arbejderstanden, skulle vi her ikke inklade os paa at undersøge. Kun det Ønske ville vi udtale, at det maa staa klart for Kommissionen, at det fremfor Alt er Muligheden af at forbedre Landbrugsarbejdernes Kaar, der bør være Gjenstand for deres Overvejelser, samt at den første Betingelse herfor er Opgivelse af de nedarvede Lønningsmaader, der muligvis kunde være gode nok for en svunden Tid, men nu staa i den bestemteste Modstrid til de Fordringer, som et stedse fremadskridende Agerbrug fører med sig.
